

T1. Tarık Özçelik (2022). Basiret Gazetesi Penceresinden 93 Harbi'nde İstanbul'da Rumeli Göçmenleri, Ed. Osman Durmaz, İstanbul: DBY Yayınları, Birinci Baskı, 110 sayfa, ISBN: 978-625-7471-66-4.

Adem NUH¹

Tarihimize “93 Harbi” olarak geçmiş olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Avrupa'nın büyük güçleri tarafından “Doğu Sorunu” şeklinde tanımlanmış, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan tasfiye edilmesi sürecinin en kritik safhasını oluşturmuştur. Savaşın öncesi ve sonrasında yaşanan siyasi, askeri kaosa ilave olarak, ülkenin demografik yapısında ciddi değişimlere sebep olan, sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getiren göç olgusuyla karşılaşmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin askeri mağlubiyetler neticesinde yaşadığı toprak kayıpları, kaybedilen bölgelerde yaşayan Müslüman toplulukların yoğun bir şekilde Anadolu'ya göçüne sebebiyet vermiştir. Özellikle 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanan süreçte, Rumeli'den Anadolu'ya yapılmış olan göçler geçmişten günümüze önemli bir araştırma konusunu teşkil etmiştir.

Batılı devletlerin müdahalesi olmaksızın İstanbul'a kadar gelen Rus ve Bulgar işgalci kuvvetleri, girişmiş oldukları katliam ve yağma hareketi nedeniyle büyük bir Türk-Müslüman kitlenin göç etmesine sebep olmuşlardır. Gerçekleştirilen bu etnik temizlik hareketi ilerleyen süreçte Balkan Devletleri'nin oluşturulmasında kilit rol oynamıştır.

Tarık Özçelik tarafından kaleme alınan bu çalışmada, 93 Harbi esnasında İstanbul'da yayımlanan önemli gazetelerden birisi olan Basiret'in penceresinden okuyuculara aktarılan Rumeli göçmenleri meselesi, göçmenlerin İstanbul'a geliş safhaları ve bu göçlerin İstanbul'da doğurduğu neticeler açısından incelenmiş ve ortaya konulmuştur.

Eserin giriş bölümünde, Basiret Gazetesi'nin iki devre halinde yayımlandığı 1870-1908 yılları arasındaki tarihçesi anlatılmıştır. Savaşın çıktığı dönemde gazetenin durumu ve göç olayları sırasında meseleye verdiği önem sebebiyle Basiret Gazetesi'nin konuyla ilgili olarak tarihi açıdan ciddi bir kaynak olduğu ortaya konmuştur. Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkma sebepleri, bu bölümde yer alan kısımlardan bir diğeridir. Burada savaş başlamadan önce çıkan isyanlardan ve tahliye olunan Tuna boylarındaki şehirlerden yapılan göçlerden ötürü Edirne ve İstanbul'a gelen göçmen sayısının yaklaşık olarak 200

¹ Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cumhuriyet tarihi ABD (İstanbul, Türkiye), ademnuh90@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5574-1741 [Makale kayıt tarihi: 27.03.2022-kabul tarihi: 01.06.2022]

bini bulunduğu ifade edilmektedir. Savaşın başladığı 24 Nisan 1877 tarihinden, savaşın bittiği 31 Ocak 1878 tarihine kadar geçen süreçte yaşanan olaylara temas edilmiştir.

Göçlerin sebepleri başlığını taşıyan ilk bölüm, göçlerin gerçekleşmesine sebep olan faktörlerin sıralandığı bir bölümdür. Rus askeri kuvvetlerinin ilerlemesi, yerli Hristiyanların saldırıları, gasp ve yağma olayları ve İslami değerlere yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılar göçlerin temel sebepleridir. Osmanlı Hükümeti'nin elinde yeterli miktarda vapur bulunmadığından, muhacirler İstanbul'da denizyolu taşımacılığı alanında faaliyet gösteren yabancı şirketlerin vapurlarıyla Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerine taşınmışlardır. Öte yandan demiryolu ile yapılan göçlerden de söz edilmektedir. Bu noktada Tatarpazarcık'ın transit bölge olarak kilit bir rol oynadığı görülmektedir. Yolcular Filibe ve Tatarpazarcık üzerinden, ilk etapta Edirne'ye ardından İstanbul'a ulaştırılmışlardır. Fakat Rus birliklerinin Edirne'yi aşarak İstanbul'a yönelmeleri buradaki ulaşım faaliyetlerinin aksamasına sebep olmuş, yolda yaşanan sorunlar neticesinde birçok muhacir soğuk ve hastalıkların da etkisiyle hayatlarını kaybetmiştir.

İkinci Bölüm, İstanbul'a geçici olarak gelen muhacirlerin durumunu çeşitli açılardan ortaya koymaktadır. Edirne'nin de Rusların eline geçmesi sonrasında muhacirlerin İstanbul'a doğru hareket etmesiyle birlikte Anadolu'ya geçen muhacirler hariç yaklaşık olarak 150 bin kişilik göçmen topluluğu İstanbul'da barınmak durumunda kalmıştır. Ortaya çıkan bu olağanüstü durum karşısında ev kiralarının iki katına çıktığı ifade olunmaktadır. Bu noktada muhacirlerin iskan meselesi en önemli sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Camilerin, buralara sığınan muhacirlerle dolduğu, oldukça zor koşullarda yaşayan insanların bir kısmının hayatını kaybettiği ifade edilmektedir. Camilerden sonra tekke ve zaviyelerden, devlet dairelerinden de muhacirlerin geçici süreliğine barınabilmesi için istifade edilmiştir. Saraylar ve devlet memurlarına ait özel haneler de iskân amacıyla kullanılan diğer meskenlerdir. Muhacirlerin gelişyle birlikte, İstanbul'da yaşayan birtakım insanların mevcut vaziyetten istifade ederek karaborsacılık yaptığı ve göçmenlere yönelik bazı aşağılayıcı tutum ve tavırlar sergilediği de görülmektedir.

Devlet bünyesinde kurulan komisyonlarla göç sorunuyla alakalı meselelerle daha etkin ve sistemli bir mücadeleye girildiği görünmektedir. İlk etapta muhacirle ilgili her türlü işi yürütmekle vazifeli İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyona bağlı olarak İskân-ı Muhacirin, Muhacirin Sıhhiye ve Muhacirin İane alt komisyonları görev yapmıştır. Fakat oluşturulan bu komisyonların yükümlülüklerini yeterli derecede yerine getiremediği görülerek, Sultan II. Abdülhamid başkanlığında Umum Muhacirin Komisyonu adıyla yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve meseleyle alakalı daha etkin çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Bunların yanı sıra bazı yabancı kuruluşların göçmenlere yönelik yardım faaliyetlerinde bulunduğu ifade edilmiştir. Milletlerarası Muhacirlere Yardım Komisyonu, Sermaye-i Şefkat-i Osmaniye (Turkish Compassionate Fund) bunlardan bazılarıdır.

Dördüncü bölüm, muhacirlere yardım faaliyetlerini konu almaktadır. Bir önceki bölümde yerli ve yabancı komisyonların, kuruluşların yardım faaliyetlerinden söz edilmişken, burada toplumun çeşitli kesimlerinden insanların ve ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşayan hayırseverlerin yaptıkları yardımlara değinilmiştir. Ayrıca gelirleri muhacirlerle ilgili işlerde kullanılmak üzere düzenlenmiş olan Mevlid, tiyatro ve konserler hakkında da detaylı bilgi verilmiştir.

Muhacirlerin karşılaştıkları sorunların ele alındığı son bölümde, yaşanan zorluklara çeşitli açılardan temas edilmiştir. Maddi olarak güçlük yaşayan bu insanlara yardım etmek amacıyla dağıtılan yevmiyelerin düzenli bir şekilde sahiplerine ulaştırılamaması yüzünden bir kısmının dilencilik yapmak

durumunda kaldıkları vurgulanmıştır. Maddi sorunları hafifletmek adına muhacirlerin istihdamı yönünde ortaya konan çabalara da değinilmektedir. Ayrıca bu denli büyük bir kitlenin şehre gelişiyle asayişin sağlanması da giderek zorlaşmıştır. İstanbul'un yükünü hafifletmek adına muhacirlerden toplamda 60-70 binlik bir kısmının Anadolu'ya sevk edildiği belirtilmektedir. Anadolu'ya geçmeyi kabul etmeyenlerden bir kısmının ise durum elverdiği ölçüde daha önce yaşadıkları bölgelere ulaştırılabilesine çalışılmıştır.

Özellikle tifüs, humma ve tifo gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele eden muhacirlerin tedavilerinin ve bakımlarının yapılması meselesi önemli bir sorun teşkil etmekteydi. Muhacirlerin topluca yaşadıkları yerlerdeki tuvaletlerin yetersizliği, hayatını kaybedenlerin defininde yaşanan aksaklıklar, yetersiz olan hijyen koşullarını daha da kötüleştirmiş ve salgın hastalıkların yayılmasına elverişli bir zeminin oluşmasına sebep olmuştur. Yeterli koşulların sağlanamaması sebebiyle Mart 1878'de muhacirlerin arasından günde ortalama 400-600 kişinin hayatını kaybettiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak yakın tarihimizde de karşılaşılan "göç" olgusu, toplumsal olayların en önemlisidir. 93 Harbi de bu toplumsal meselenin ciddi safhalarından birisidir. Nitekim bu dönemde yaşanan hadiselerin benzerleri daha sonra Balkan Savaşları sırasında da yaşanacaktır. Hatta ne yazık ki bu trajik olayların örnekleri günümüzde bile yaşanmaktadır. Basiret Gazetesi'nin 23 Temmuz 1877 tarihli sayısında Şumnu'da yaşananlara tanıklık eden bir muhabir şu ifadeleri kullanmıştır: "*...Aman Yarabbi! Bu nasıl medeniyet ve hangi XIX. Asır, bu nasıl insaniyet, nerede kavaid-i harbiye haniya fevaid-i medeniye, meğer bunlar kâğıt üzerinde kemal-i ehemmiyetle yazılan kitaplarda, risalelerde imiş, eyvah eyvah insanlar meğer çok yamlıyor imiş...*" Bu ifadeler yalnızca Türk-İslam ahalisine uygulanan ayrımcılığa, zulme vurgu yapmakla kalmıyor, modern zamanlara ait insaniyet ve ilerleme tasavvurunun yetersiz kalışına yönelik derin bir hayal kırıklığını da yansıtıyor.